

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

**Náboženská společnost Svědkové Jehovovi,
náboženská svoboda a její hranice**

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské

2014, VII. Ročník SVOČ

Autor: Anna Brandtner

Čestné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VII.ročníku Studentské vědecké a odborné činnosti (SVOČ) vypracoval(a) samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla přihlášena do předchozích ročníků SVOČ či jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšiřováním, rozmnožováním a sdělováním veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V dne

.....

Anna Brandtner

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Zdeňku Vojtíškovi, Th.D., a Společnosti pro studium sekt a nových náboženských směrů za cenné podněty při vyhledávání pramenů pro mou práci. Zároveň bych ráda poděkovala Janě Dukátové a Ondřeji Vojtíškovi za pomoc s jazykovou a stylistickou úpravou práce.

Obsah

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ A SOUHLAS S PUBLIKACÍ PRÁCE	2
PODĚKOVÁNÍ	3
OBSAH	4
ÚVOD	5
ČÁST 1: SVĚDKOVÉ JEHOVOVI A PRÁVO NA ZDRAVOTNÍ PÉČI, PRÁVO NA ŽIVOT	8
1.1 SVĚDKOVÉ JEHOVOVI A PROBLEMATIKA POVINNÉHO OČKOVÁNÍ DĚTÍ	8
1.2 SVĚDKOVÉ JEHOVOVI A PROBLEMATIKA TRANSPLANTACE	9
1.3 SVĚDKOVÉ JEHOVOVI A TRANSFÚZE	10
1.3.1 SOUVISEJÍCÍ PRÁVNÍ DOKUMENTY SVĚDKŮ JEHOVOVÝCH A JINÁ PRÁVNÍ OPATŘENÍ	12
1.3.2 PROBLÉM ZÁKAZU TRANSFÚZÍ NEZLETILÝM V RÁMCI REGISTRACE NÁBOŽENSKÉ SPOLEČNOSTI	14
1.3.3 NÁZORY SOUDŮ VE VĚCECH ODMÍTÁNÍ KREVNÍCH TRANSFÚZÍ	15
1.3.4 PREVENCE SOUDNĚ VYDANÉHO ZÁSTUPNÉHO SOUHLASU	18
1.3.5 ODMÍTÁNÍ TRANSFÚZE JAKO PRÁVNÍ I MORÁLNÍ DILEMA PRO LÉKAŘE	19
ČÁST 1: ZÁVĚR	20
ČÁST 2: SVĚDKOVÉ JEHOVOVI A HRANICE NÁBOŽENSKÉ SVOBODY	22
2.1 HRANICE PŘIROZENÉ	22
2.1.1 SVOBODA MYŠLENÍ A ROZHODOVÁNÍ	22
2.2 MEZE VYTYČENÉ STÁTEM	26
2.2.1 KONFESNÍ PRÁVO	26
2.2.2 PRÁVNÍ ŘÁD JAKO RÁMEC VÝKONU NÁBOŽENSKÉ SVOBODY	36
2.2.3 TEST PROPORCIONALITY	38
SHRNUTÍ:	42

Úvod

Svědkové Jehovovi jsou poměrně známé náboženské uskupení. Střetáváme se s nimi u metra, když čekají na náhodného zájemce o jejich vyznání nebo když zvoní na naše dveře a ptají se, zda si nechceme popovídat o Bohu. Názory na ně nejsou příliš rozporuplné, většina lidí je má zkrátka za „sektu“, do které by se nikdy nemohli přidat. V České republice se ovšem k této společnosti hlásí celkem 16 000 osob, od roku 1993 jsou registrovanou církví, nyní mají i právo vyučovat náboženství na státních školách, oddávat své členy a navštěvovat věznic. Náboženská společnost Svědkové Jehovovi¹ je náboženskou společností s plným státním uznáním, které ovšem jaksí schází všeobecné uznání společnosti.

Nechci se v této práci zabývat náboženskou naukou Svědků Jehovových ani problémy jejich včlenění do společnosti jako takové. Chci se zabývat otázkou: Dostávají do konfliktu s právem? Je právo schopno stanovit rámec fungování náboženských společností a jak? A v neposlední řadě, zda jiná lidská práva mohou převážit nad náboženskou svobodou.

Pro zkoumání těchto otázek by bylo vhodné nejprve uvést stručný historický vývoj a základní body věrouky Svědků Jehovových, z nichž se pokusím vyvodit, v čem by mohl nastat rozpor mezi právem a existencí této společnosti. V 19. století kolem farmáře Williama Millera² vzniklo hnutí věřící v brzký návrat Krista. Potom, co se Kristus v určeném datu nevrátil slavně na Zem, se skupina kolem Millera rozpadla. Přetrvalo ovšem společenství kolem Ch. T. Russela, vydávajícího časopis *Sionská strážná věž a Hlasatel Kristovy přítomnosti* (od r. 1879). Ch. T. Russel se pokusil vysvětlit nezdařené Millerovo proroctví tak, že Kristus sice přišel, ale nikoliv fyzicky, nýbrž pouze v neviditelné podobě, v níž vyčkává na pravý čas svého návratu na Zem v podobě fyzické. Společnost kolem Ch. T. Russela, tzv. Badatelé Bible, několikrát změnila svůj název i název vydávaného

1 Jedná se o českou pobočku mezinárodní organizace Svědků Jehovových zaštitěná názvem společnost Strážná věž sídlící v Brooklynu. Tamtéž se také nachází tzv. Vedoucí sbor, uskupení nejvýše postavených svědků, kteří v podstatě určují chod a nauky organizace.

2 William Miller je považován za zakladatele adventismu.

periodika, v současné době je známe jako Náboženskou společnost Svědkové Jehovovi a jejich periodika jako *Strážnou věž*, *Probudte se* a méně známý oběžník určený pouze členům – *Naše služba Království*.

Základem věrouky Svědků Jehovových je protestantismus. Typický je pro ně biblický fundamentalismus zesílený snahou odlišit se co nejvíce od ostatních církví. Svědkové Jehovovi vycházejí z Bible a jsou zároveň přesvědčeni, že mají monopol na její správný výklad. Věří v brzký návrat Krista. Svědkové Jehovovi odmítají učení o boží trojici (uznávané naprostou většinou církví – snad vyjma Unitářů), naprosto odmítají slavení svátostí, úctu ke kříži³, slavení Vánoc a slavení narozenin. Organizace Svědků Jehovových má také ovlivňovat své členy i v záležitostech, které navenek vyvolaly a stále vyvolávají řadu sporů: zákaz civilní (zrušen) a vojenské služby, zákaz zastávání veřejných funkcí, zákaz chodit k volbám a jakkoli se podílet na výkonu státní moci, zákaz očkování (zrušen 1952), zákaz transplantace (nyní ponechán svědomí jednotlivce) a krevní transfúze. Především jsou to poslední tři ustanovení, dotýkající se práva na život a především povinnosti státu ochraňovat život, která vyvolávají nejvíce právních sporů.

Obsah

V první části této práce bychom se zabývali především konfliktem mezi svobodou náboženského vyznání Svědků Jehovových a právem na život jakožto předmětem státní ochrany, potažmo právem na zdravotní péči, který ilustruji judikaturou českých i zahraničních soudů. Ve druhé části budeme zkoumat především hranice náboženské svobody v souvislosti se svědky Jehovovými a roli státu ve vytyčování těchto hranic.

3 I když až do roku 1931 tuto svědkové Jehovovi symbol kříže používali i na obálce časopisu *Strážná věž*.

Část 1: Svědkové Jehovovi a právo na zdravotní péči, právo na život

Ze zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách (čl. 28 odst. 1) a z Úmluvy o lidských právech a biomedicíně vyplývá, že svéprávná osoba má právo odmítnout jakýkoli lékařský zákrok. Každý lékařský zákrok totiž vyžaduje svobodný a informovaný⁴ souhlas pacienta podle čl. 34 odst. 1. Dá se tedy říci, že dospělý Svědek Jehovův by měl mít plné právo odmítnout krevní transfúzi, očkování i transplantaci. U nezletilých je otázka souhlasu či nesouhlasu o něco složitější. Je třeba si položit otázku, zda rodič - svědek může odmítnout lékařský zákrok i za své dítě, jako jeho zákonný zástupce.

V následujících kapitolách věnovaných problematice povinného očkování dětí, transplantace orgánů a krevní transfúze se na tyto otázky pokusíme odpovědět a závěrem zkusíme vyvodit, jak právní řád posuzuje právo rodičů na výchovu svého dítěte v souladu se svým přesvědčením (LZPS čl. 32 odst. 4) a právo dítěte na život (LZPS čl. 6 odst. 2) a na zdravotní péči nezbytnou pro jeho zachování v tom nejlepším možném stavu (LZPS čl. 31).

1.1 Svědkové Jehovovi a problematika povinného očkování dětí

Na základě současného zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví ve znění pozdějších předpisů jsou osoby mající trvalý pobyt na území ČR povinny podrobit se zákonem stanoveným typům očkování (čl. 46 odst. 1) a pokud taková osoba nedovršila 15. rok, odpovídá za splnění této povinnosti zákonný zástupce (čl. 46 odst. 4).

Svědkové Jehovovi se dnes s tímto ustanovením do konfliktu nedostávají. Ovšem ve 20. letech 20. století, kdy bylo očkování ještě „v plenkách“, se v časopisu *Zlatý věk* (předchůdce dnešního *Probudte se!*) ze dne 5. 1. 1929 objevuje, že očkování je „zločin, násilí a podvod“, neboť rozsévá nemoci jako je lepra či syfilis. Nebyla prokázána pravdivost tvrzení o nebezpečnosti očkování. Naopak, následky nepřijetí očkování byly v první polovině 20. století neblahé: v roce 1921 bylo v USA pravděpodobně 100 000 osob, které

⁴ Informovaný v tomto případě znamená, že pacient musí být informován o své nemoci, o následcích a možnostech léčby a o možných důsledcích odmítnutí léčby. Lékař má tedy informační povinnost vůči pacientovi.

se nedaly očkovat proti neštovicím. Jejich úmrtnost byla 40%⁵. Z hlediska teologického učení šlo o výklad 9. kapitoly *knihy Genesis*, v níž je uveden zákaz pojídat krev. Stručně lze říct, že Svědkové Jehovovi tvrdili, že očkovaním se mísí lidská a zvířecí krev, proto přijetí očkování není v souladu s ustanoveními Písma. Tento výklad byl ovšem překonán roku 1952, kdy se ve *Strážné věži* (z 15. 12. 1952) píše, že očkování není v rozporu s Jehovovými příkazy, protože očkovaný člověk přeci nekonzumuje krev jako potravu⁶. Dále je v tomtéž článku vyjádřeno přání společnosti nebýt zatahována do soudních sporů kvůli újmě na zdraví, která nastala na základě domněnky, že očkování je v rozporu s Jehovovým zákonem. Mylná interpretace této nauky byla neprávem přičtena jednotlivým členům náboženské společnosti, namísto Ústředí. V dnešní době už většina členů o tomto zrušeném ustanovení ani neví.

Dnes už se ovšem povinnost nechat očkovat své děti posouvá díky nálezu *Ústavního soudu spz. III. ÚS 449/06* ze dne 3. 2. 2011 ve věci stěžovatele Pavla Vavříčky, který tvrdil, že udělení pokuty za to, že nenechal svého potomka naočkovat, je v rozporu s jeho ústavními právy. Ústavní soud nezpochybnil právo státu zavádět povinné očkování, nýbrž se vyjádřil, že odmítnutí očkování je možné a musí se to posuzovat vždy individuálně (mezi legitimními důvody patří podle ÚS také náboženské přesvědčení dle čl. 15 LZPS). Svědkové Jehovovi by tedy nyní měli možnost legitimně odmítnout některá jinak povinná očkování svých potomků.

1.2 Svědkové Jehovovi a problematika transplantace

Po většinu svého působení neměla společnost Svědků Jehovových k transplantacím žádné výhrady. Poprvé se odmítavý postoj k transplantacím objevuje ve *Strážné věži* z listopadu roku 1967, kde je transplantace přirovnávána ke kanibalismu. Tento postoj odůvodnila tím, že přijímání cizího masa do svého těla naplňuje znaky kanibalismu nezávisle na formě přijímání (polykáním ústy nebo přímé vpravení do těla transplantací).

5 Krev.info

6 Otázkou zůstává, proč stejnou argumentaci nepřijmout i v problematice krevních transfúzí. Transfundovanou krev také pacient nepřijímá jako potravu (pozn. autora).

Podle *Strážné věže* je transplantace k záchraně života totéž, jako bychom z obavy ze smrti hladem snědli jiného člověka nebo jeho část. Člověk, který by tento zákaz porušil, musel být exkomunikován. Tento kontroverzní názor ovšem nezůstal ve své původní podobě.

V 70. letech 20. století se dokonce v kruzích Svědků Jehovových objevují spekulace, zda se transplantací orgánů nepřenáší charakterové rysy dárce. Tyto názory ovšem nemohly odolat dynamicky se rozvíjející medicíně, proto v březnu roku 1980 vychází ve *Strážné věži* názor: každý Svědek Jehovův se může rozhodnout přijmout či odmítnout transplantaci pouze na základě svého svědomí, aniž by se musel obávat perzekuce ze strany svých souvěrců. Přirozeně však pouze při použití tzv. bezkrevní medicíny⁷ nebo zcela bez použití transfúze.

O transplantacích pojednává aktuální znění *zákona č. 285/2002, tzv. Transplantační zákon*. Tento zákon stanoví následující podmínky pro odebrání orgánu či tkáně živému dárce: jedná se o obnovitelné tkáně nebo o párové orgány (tedy neohrozí-li darování život dárce), dárce vyjádřil svobodný, informovaný a konkrétní souhlas k odběru tkáně či orgánu a současně není možné použít jiný způsob léčby. Nikomu nemůže být odebrán orgán ani tkáň posmrtně, pokud vysloví informovaný nesouhlas dle čl. 16 *Transplantačního zákona*. Jestliže by tedy Svědek Jehovův nesouhlasil s transplantací, může vyjádřit jak svůj nesouhlas k použití svých orgánů k transplantaci, tak i odmítnout souhlas s podstoupením zákroku .

1.3 Svědkové Jehovovi a transfúze

V této kapitole se pokusíme proniknout do složité problematiky zákazu krevní transfúze, která se nejpalčivěji dotýká otázky života a smrti. Za dodržení tohoto kontroverzního zákazu zaplatilo mnoho svědků i jejich dětí svými životy. Právě zde budeme nejvýrazněji sledovat konflikt práva na život a tudíž povinnost státu chránit lidský život

⁷ Modernější a méně dostupná forma medicíny, která nahrazuje plnou krev a její složky krevními deriváty nebo jinými náhražkami krve. Rizika při jejím přijetí jsou nižší než rizika klasické krevní transfúze. Svědkové Jehovovi zdůrazňují, že nechtějí odmítat jakoukoli léčbu, naopak stojí o to být léčeni, jen chtějí mít možnost zvolit alternativní způsoby léčby.

(čl. 6 LZPS) a právem projevovat náboženství(čl. 16 LZPS), stejně tak jako právem rodičů vychovávat své děti dle svého přesvědčení (čl. 32 LZPS).

Ačkoli ještě v časopise *Consolation* (předchůdce *Probuďte se!*) z 25. 12. 1940 je lékař, který daroval čtvrtinu své krve během pohotovosti, popsán jako hrdina, už ve *Strážné věži*, která vyšla roku 1945 pod číslem 13, je transfúze krve nekompromisně zakázána. V roce 1954 jsou zakázána i krevní séra, která jsou ovšem hned roku 1958 (*Strážná věž* č. 18) označena jako přijatelná, rozhodnutí pro jejich přijetí a nepřijetí je ponecháno každému jednotlivci. Od roku 1961 je dokonce přestoupení v oblasti krevní nauky Svědků Jehovových trestáno vyloučením, které je pro svědky mnohdy tím nejhorším, co je může postihnout, protože věří, že to bude mít za následek zničení při Armagedonu a zároveň je takový osud odloučí od jejich přátel ze společnosti Svědků Jehovových. V roce 1964 jsou opět zakázána krevní séra. V roce 1978 je povoleno hemofilikům přijmout krevní frakce. Velkým zlomem v nauce o krvi je až rok 2000, kdy bylo každému křesťanovi povoleno přijetí krevní frakce i ze základních složek krve (*Strážná věž* č. 12, r. 2000).

Je zřejmé, že vrtkavá rozhodnutí Společnosti Strážná věž za sebou zanechala mnohé následky na řadových členech. Jejich nepatrné množství bylo uvedeno v časopise *Probuďte se* z roku 1994, kde bylo jmenovitě uvedeno 26 „mladých, pro něž byl Bůh na prvním místě“, jinými slovy mladých, kteří zemřeli nebo výrazně snížili své šance na přežití, protože odmítli transfúzi krve. V tomtéž článku je uvedeno, že pro odmítnutí transfúze zemřelo tisíce mladých lidí. Podle statistik uvedených v studii *Mount Sinai School of Medicine* zpracované Dr. Carlem J. Saphierem je průměrná úmrtnost žen při porodu v USA 6 : 100 000, mezi ženami odmítajícími krevní transfúze toto číslo dosahuje sedmdesátinásobku, 310 : 100 000. Pokud se ovšem Svědek Jehovův nepodřídí oficiální nauce o krvi, uznané Společností, hrozí mu trest vyloučení ze Společnosti (v ohrožení života se takto rozhodne cca 40% svědků). Tématikou rozhodování se budeme blíže zabývat ve druhé části této práce.

Svědkové tvrdí, že v knihách *Genesis a Leviticus* je stanoven „zákaz požívání krve“. Jde o tentýž zákon, kvůli němuž Židé jedí jen košer stravu. Svědkové Jehovovi to ovšem rozšířili na přijímání krve jako celku, protože krev je prý symbolem života, nad nímž má mít

moc jedině Bůh. Zdůrazňují, že Svědkové Jehovovi mají velkou úctu k životu, ale nechtějí ho zachránit za cenu porušení zákazu, o kterém se domnívají, že pochází od Boha.

1.3.1 Související právní dokumenty svědků Jehovových a jiná právní opatření

Po věcném úvodu do problematiky je třeba se zabývat otázkou právní. Jak již bylo zmíněno, Svědkové Jehovovi mají podle zákona č. 372/2011 Sb. o zdravotnických službách právo vyslovit nesouhlas s léčbou. Za předpokladu, že se dostanou do situace vyžadující transfúzi, v souladu se svou vírou často odmítají použití léčby transfúzí krve. Svědkové Jehovovi jsou však připraveni i na situaci, kdy by nebyli schopni léčbu odmítnout (např. při ztrátě vědomí). Proto u sebe vždy nosí dokument označený *Žádnou krev, závazný pokyn pro lékaře*⁸, kde vyjadřují tzv. Dříve vyslovený nesouhlas⁹ s poskytnutím zdravotních služeb podle čl. 36 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb. Tento dokument obsahuje podpis pacienta a jeho praktického lékaře stvrzující, že byl pacient dostatečně informován o možných následcích svého rozhodnutí. Oba tyto podpisy jsou notářsky ověřeny. Takový dokument tedy plně odpovídá požadavkům čl. 36 uvádějícím náležitosti dříve vysloveného přání. Toto přání musí poskytovatel zdravotnických služeb respektovat, jak vyplývá ze zákona č. 372/ 2011 Sb., jež přijímá ustanovení čl. 9 *Úmluvy o lidských právech a biomedicíně*, která je součástí našeho právního řádu a má přednost před zákonem na základě čl. 10 *Ústavy České republiky* (1/1993 Sb.). Na tuto Úmluvu se odvolávají svědkové Jehovovi přímo ve výše zmíněném dokumentu. Je důležité zdůraznit, že svědkové Jehovovi se nesouhlasem s přijetím krve nezříkají svého práva na léčbu, ale pouze uplatňují svoje právo na volbu způsobu léčby.¹⁰

Abychom jasně vyložili, jak velice důležité je pro svědky, aby u sebe tento dokument vždy měli, odcitujeme pasáž z interního bulletinu Společnosti Strážná věž¹¹.

8 Příloha 1

9 Kritici tohoto institutu upozorňují na to, že pacient se v takovém vyjádření pokouší předjímat, jaká bude jeho vůle v kritické situaci, což nemusí být skutečně to, co by si zvolil bezprostředně v takové situaci.

10 Nevzdává se tudíž dopředu svých práv, což by bylo považováno za neplatné.

11 Veškeré publikace Svědků Jehovových pocházejí přímo z Ústředí společnosti Strážná věž, z Brooklynu.

„Kdyby ses z nějakého důvodu ocitl v nemocnici, co uděláš, abys zachoval ryzost v situaci, kdy ti tam někdo řekne, že bez transfúze krve zemřeš? Připustíš ukvapeně, že toto tvrzení pravdivě vystihuje tvůj stav? [...] Úspěch při odmítání nežádoucí, duchovně znečišťující transfúze krve začíná pevným přesvědčením. Takové přesvědčení musí být založeno na jasném porozumění tomu, co o krvi říká Bible. Jinak se může stát, že někdo, kdo tvrdí, že o situaci ví více než ty, tě snadno zastraší. Svede tě k názoru, že třeba lékaři vědí o krvi více než Bůh? [...] Společnost udělala řadu opatření pro lidi, kteří potřebují pomoc, protože se ocitli před problémem spojeným s transfúzí krve [...] Nezbytná předběžná opatření – už jsi je udělal? V první řadě se přesvědč, že všichni členové tvé rodiny mají pečlivě vyplněný dokument pro lékařskou péči [...] A mají všechny tvé děti svůj vyplněný průkaz? [...] Dále se ujisti, že všichni NEUSTÁLE nosí tyto dokumenty s sebou. Ptej se na to dětí každý den, než jdou do školy, ano, dokonce než jdou na hřiště nebo někam za zábavou.“
(*Naše služba Království, leden 1994*)

Z této pasáže je naprosto zřejmé, jak velkou důležitost přisuzují svědkové svému předem vyslovenému přání.

V závěru citace můžeme vytušit existenci podobného dokumentu pro nezletilé potomky svědků s přáním nepoužít za žádných okolností transfúzi krve. Na takováto přání ovšem podle čl. 36 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., nebude brán zřetel. Tento dokument byl zrušen, děti svědků již žádný takovýto dokument nemají.

Dalším opatřením, které má svědkům zjednodušit prosazení jejich práva na odmítnutí léčby, je Výbor pro styk s nemocnicemi. Tato instituce funguje v ČR od roku 1995 a její funkce jsou následující: dávat rady pacientům při rozhodování o léčbě, poskytnout informace ošetřujícím lékařům včetně literatury informující o bezkrevní medicíně¹², vedou seznam lékařů ochotných ošetřovat s respektem k hodnotám Svědků Jehovových (celkem na světě evidují takových lékařů přibližně 120 000, v ČR jen asi 200¹³).

Je evidentní, že Svědkové Jehovovi kladou na zákaz transfúze velký důraz, proto si vytvořili poměrně sofistikovaný systém opory, která zaručuje, aby svědkové skutečně měli

12 Povolená alternativa transfúzí krve, viz výše.

13 Mezi nimi i významný český kardiochirurg MUDr. Pirk.

možnost, s co nejmenšími riziky, odmítnout přijímání krve.

1.3.2 Problém zákazu transfúzí nezletilým v rámci registrace Náboženské společnosti

Jak jsme již uvedli, Svědkové Jehovovi vyvíjejí velké úsilí, aby nemuseli oni ani jejich blízcí přijmout léčbu krevní transfúzí. Toto úsilí se tudíž nutně dotýká i jejich nezletilých potomků. Neboť, jak uvádí v knize *Právní postavení náboženských menšin* doktor René Petráš: „Zde stačí připomenout, že jedna z nejuznávanějších definic menšin, kterou přinesl rozsudek Stálého dvora mezinárodní spravedlnosti, označuje za jeden z klíčových prvků definice menšin snahu přenést svůj charakter i na potomky.“

Právě otázka týkající se dětí a transfúze krve byla jednou z otázek, které Ministerstvo kultury v 90. letech položilo přípravnému registračnímu výboru Svědků. Žádost o registraci byla podána dne 12. 1. 1990. Správní řízení o registraci církve však začalo až roku 1992 po přijetí zákona ČNR č. 161/1992 Sb., o registraci náboženských společností.

V roce 1993 zaslal ředitel odboru církví ministerstva kultury přípravnému výboru tři doplňující otázky, z nichž se jedna týkala právě transfúzí krve: „Učí Náboženská společnost Svědkové Jehovovi, že rodič má bránit poskytnutí transfúze krve nezletilému dítěti, pokud takové odmítnutí může dítěti poškodit zdraví či způsobit smrt?“ Na tuto otázku výbor po konzultaci s centrem Společnosti v Brooklynu odpověděl negativně: „Společnost Svědků Jehovových prý toto neučí“¹⁴

Při nejlepší vůli lze toto tvrzení vzhledem k výše uvedenému jen stěží považovat za pravdu, v citaci z bulletinu *Naše služba Království* je to evidentní. K otázce transfúzí krve se, jak jsme uvedli ve věcném úvodu, staví Svědkové Jehovovi odmítavě již od roku 1945. Žádný z členů této Společnosti nesmí přijmout transfúzi krve pod hrozbou vyloučení od r. 1961. V dopisu Ministerstvu kultury je tento postoj komentován tvrzením, že se jedná

14 Příloha 2

spíše o doporučení v souladu s biblickou naukou o krvi, že tedy Společnost bude rodiče povzbuzovat k využití bezkrevní medicíny. Tyto vyhýbavé odpovědi můžeme však interpretovat tak, že Náboženská společnost Svědkové Jehovovi učí odmítnutí podání transfúze nezletilým. Co je náboženská nauka, ne-li soubor doporučení, které jsou založeny na víře v Boha a jeho posvátné texty, zde tedy soubor doporučení založený na výkladu posvátného textu, Bible? Doporučuje-li náboženské uskupení určitý postoj opřený o interpretaci Písma, nejedná se o nic jiného nežli o její nauku. Za kritiku takového postupu při registraci byl vyloučen pan Martin Cibulka¹⁵, o němž se zmíníme níže. Můžeme tedy uzavřít, že Náboženská společnost Svědkové Jehovovi neuvedla při své registraci pravdivou informaci týkající se transfúze krve.

1.3.3 Názory soudů ve věcech odmítání krevních transfúzí

Jako první se zaměříme na rozhodování soudů ve věcech poskytování transfúze dospělým svědkům Jehovovým, poté se podíváme, jak soudy rozhodovaly o kauzách nezletilých dětí svědků Jehovových týkajících se transfúzí.

V případě z Německa nemocnice plně respektovala přání svědkyně Jehovovy, Irmgard Christopher, která krátce po porodu svého druhého dítěte začala ztrácet množství krve. I přes naléhání lékařů však odmítala transfúzi a třináct hodin po porodu zemřela. Nemocnice se obrátila na místní prokuraturu, která se ovšem s lítostí vyjádřila, že není schopna najít žádné právní východisko, jestliže se žena rozhodne pro svou víru zemřít. Děti zůstaly samy s otcem.

O rok později, v roce 2006, Nejvyšší irský soud vydal bezprecedentní rozhodnutí. Matka – svědkyně, jejíž jméno nebylo zveřejněno, začala, stejně jako paní Christopher, po porodu ztrácet velké množství krve. Transfúzi odmítala. Nemocnice se obrátila na Nejvyšší soud, aby co nejrychleji rozhodl, zda mohou podat transfúzi i proti vůli matky. Soudce Nejvyššího soudu Henry Abbott nařídil, aby nemocnice provedla všechny kroky k záchraně života matky, neboť nejsou známí žádní příbuzní dítěte, kteří by si ho mohli vzít

15 Straznavez.cz

do péče, a tedy zájem dítěte převáží nad náboženskou svobodou jeho matky. Toto pravidlo je dovozeno z *Úmluvy o právech dítěte*, kde je v čl. 3 odst. 1 stanoveno, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. Proto to byl zájem dítěte zájmem, který Nejvyšší irský soud postavil na první místo¹⁶.

Jak je patrné z uvedených rozhodnutí soudů, otázka zájmu dítěte je zcela zásadní i v rozhodování, které se týká primárně náboženské svobody a práva odmítnout péči dospělého člověka. Nebylo možné najít jediný případ, kdy by soudy zabránily transfúzi dospělému, aniž by se odvolávaly na zájem dítěte. Respektive v konfliktu povinnosti státu chránit život a povinnosti státu nezasahovat do náboženské svobody převládne povinnost nezasahovat. Tato převaha je nezpochybnitelná v právní praxi do chvíle než do hry vstoupí zájem či otázka zdraví dítěte. Nyní zaostříme na soudní rozhodování, které bezprostředně řeší otázku zdraví dítěte.

Velmi důležitým rozsudkem z českého prostředí je nález Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2004, *spz. III. ÚS 459/03*. Šlo o případ Dominika Jánoše, sedmiletého chlapce, jehož rodiče jsou svědky Jehovovými. Jejich syn měl rakovinu vyžadující chemoterapie, tudíž léčbu krevními deriváty. Okresní a poté i krajský soud nařídil léčbu i proti vůli rodičů a Dominikovi stanovil opatrovníka, v zájmu zachování zdraví dítěte. Toto rozhodnutí potvrdil i Ústavní soud. V nálezu Ústavního soudu v kauze Dominika Jánoše Ústavní soud vyslovil následující právní názory: „Ochrana zdraví a života dítěte je zcela relevantním a více než dostatečným důvodem pro zásah do rodičovských práv a omezení náboženské svobody, kdy jde o hodnotu, jejíž ochrana je v systému základních práv a svobod jednoznačně prioritní.“ a „Odmítají-li rodiče léčbu nezletilého dítěte, jež je v bezprostředním ohrožení života, nepředstavuje vydání předběžného opatření podle § 76a o. s. ř., kterým se dítě svěří do péče příslušného léčebného zařízení, porušení jejich práv zakotvených v čl. 32 odst. 4 či čl. 16 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Vzhledem k nutnosti okamžitého zásahu není zpravidla možno v řízení o vydání takového předběžného opatření řešit případný spor rodičů s léčebným zařízením o vhodnosti

16 Viz krev.info

té které léčby. Týká-li se věc dítěte ve věku okolo šesti let, není porušením čl. 12 odst 1 Úmluvy o právech dítěte, pokud toto dítě nebylo v daném řízení soudem vyslechnuto. Výslech rodičů musí soud provést pouze v případě, že by to pro rozhodnutí bylo nezbytné a z hlediska zákonné lhůty pro vydání rozhodnutí možné.“ Ústavní soud se tedy jednoznačně přiklonil k tomu, že právo rodičů na výchovu dítěte v souladu s náboženským vyznáním platí jen do té chvíle, dokud neohrozí život či zdraví dítěte.

Odlišně skončil případ Kanadanky Bethany Hughes. Šestnáctiletá dívka, vychovaná jako svědkyně Jehovova, onemocněla leukémií. Jedinou nadějí na její záchranu bylo podání krevní transfúze, která by dávala šanci na přežití 40–50%. Otec dívky, svědek, přehodnocoval nauku svědků Jehovových o krvi. Nakonec svolil k podání transfúze. S tím však nesouhlasila ani jeho manželka, matka Bethany, ani jejich souvěrci, kteří se jali přesvědčovat nezletilou Bethany, aby odmítla transfúzi. V Kanadě se dítě mezi 12 a 17 lety může rozhodnout samo, je-li toho schopno. Naukou svědků je, že kdokoli by přijal transfúzi a nelitoval by později svého rozhodnutí, staví se proti Jehovovi a bude při Armagedonu zničen. Nehledě na fakt, že takový svědek bude pravděpodobně vyloučen ze společenství Svědků Jehovových a ostatní svědkové, často včetně jeho rodiny, s ním musí ukončit kontakt. Bethany čelila připomínání a zdůrazňování těchto nauk, poté si nakonec zvolila nepřijmout transfúzi. Tuto situaci otec Bethany, Lawrence Hughes, který sám byl naprosto odříznut od své dosavadní rodiny, přirovnal k situaci, kdy „*vám někdo drží u hlavy zbraň a nutí vás si vybrat*“. Z důvodu vyvíjení nepřiměřeného nátlaku, který způsobil smrt Bethany, byla v roce 2005 podána žaloba na Společnost Strážná věž. Otec Bethany požadoval náhradu ve výši milion dolarů, ale především mu šlo o to, aby kanadský právní řád omezil pravomoc církvi, aby bylo možné předejít dalším úmrtím podobného charakteru. Změny v právním řádu se dosud Kanadáné v tomto směru nedočkali.

Z výše uvedených nálezů je patrné, že soudy se vždycky snaží chránit především zájem dítěte, a to i v případě závažného zásahu do autonomní vůle rodičů. Jak říká Ústavní soud ČR v kauze Dominika Jánoše, ochrana zdraví a života dítěte je jednoznačně prioritní, bude tedy pro rozhodování důležitější než náboženská svoboda.

1.3.4 Prevence soudně vydaného zástupného souhlasu

Svědkové Jehovovi si dobře uvědomují vysokou pravděpodobnost toho, že když se pokusí odmítnout transfúzi pro své děti, bude takové rozhodnutí přezkoumávat soud. Zároveň vědí, že v zájmu zachování zdraví dítěte soud nejspíše vydá nařízení o podání transfúze jejich nezletilému potomkovi. Takovýto soudní příkaz k podání transfúze se nazývá zástupný souhlas a nahrazuje souhlas zákonného zástupce.

Svědkové Jehovovi ovšem věří, že transfúze krve by dítěti uškodila nejen z hlediska zdravotního¹⁷, ale hlavně duchovního¹⁸. Dítě by se totiž dostalo do nemilosti Boha. Snaží se tudíž v souladu s tím, co hlásají jejich publikace, předejít takovému souhlasu soudu. Jejich publikace jim předkládají právní argumenty, které mají soudu představit, aby nevydal souhlas.

Hlavním bodem argumentace je, že neodmítají léčbu, ale chtějí zvolit alternativu, na což mají právo. Dále mají před soudem představit publikace, které vysvětlují možnosti bezkrevní léčby z lékařského hlediska a využít Výboru pro styk s nemocnicemi, který jim poskytne potřebné informace a případně vystoupí i jako svědek v soudním řízení¹⁹.

Takovouto argumentaci si mají svědkové nacvičovat doma i se svými dětmi²⁰. V *Probudte se!* z května 1994 vyšel článek *Mladí lidé, kteří dali Boha na první místo*. Jde o mladé, kteří buď před soudem obhájili odmítnutí transfúze nebo se mu přímo v nemocnici ubránili. Jako příklad uvedeme případ dvanáctileté Lisy Kosakové, které byla násilím podána v noci krev, když byli její rodiče pryč. U soudu na otázku, jak se cítila, když jí podali krev odpověděla, že se cítila jako pes, na kterém se provádí nějaký pokus, že měla pocit jako by byla znásilněna, a že někteří lidé mají pocit, že si k ní mohou cokoli dovolit, protože není plnoletá. Na základě jejích slov ji soud pustil domů, kde později zemřela.

Je zřejmé, že každý případ musejí soudy řešit *ad hoc*, není asi jediný správný postup,

17 Publikace svědků Jehovových velmi podtrhují rizika přijetí transfundované krve – AIDS, hepatitida apod.

18 Křesťan však nemůže přehlédnout riziko ještě závažnější, že by totiž ztratil Boží schválení, kdyby souhlasil se zneužitím krve. Je tedy pravda, že malé děti v křesťanské domácnosti snad ještě neporozuměli Božímu zákonu o krvi a nerozhodly se, že jej budou poslouchat. Snažíme se však ze všech sil je poučit o této životně důležité věci? *Strážná věž*, červen 1991

19 *Naše služba království*, září 1992

jak řešit odmítání transfúze nezletilým nebo za nezletilého. Je vždy třeba vzít v potaz míru vyspělosti, schopnost se rozhodovat, ale, a to je nejtěžší posoudit, míru možného nátlaku ze strany společenství svědků Jehovových, o kterém pojednáváme ve druhé části práce.

1.3.5 Odmítání transfúze jako právní i morální dilema pro lékaře

Svědkové Jehovovi argumentují tím, že lpění na životě jim život nezachrání (myšleno život posmrtný), že neodmítnou-li transfúzi, přijdou o život po životě. Chtějí se rozhodovat autonomně, což jim zákon, jsou-li svéprávní, dovoluje. Tato skutečnost je ovšem často kamenem úrazu pro jednotlivé lékaře, kteří cítí jako svou morální i právní povinnost život²¹ zachránit²². Zdá se, že jakýmkoli rozhodnutím se lékař vystavuje stíhání (čl. 207, 224 a 223 Trestního zákona). Pokud péči poskytne, zasáhl v rozporu s trestním zákonem do tělesné integrity osoby²³, pokud ji neposkytne v případě ohrožení života, jedná se ovšem také o porušení TZ, neboť lékař je povinen v takové situaci péči poskytnout (Jelínek, J. a kolektiv, *Trestní právo hmotné*). Postavení lékaře je tudíž velmi složité.

Lékař má povinnost pečovat o pacienta tak, aby to bylo v zájmu a ve prospěch pacienta. Názor lékaře a pacienta na to, co je „v zájmu a ve prospěch pacienta“ se však často liší. Pokud se lékař a pacient neshodnou, nezakládá se mezi nimi vztah důvěry. Jeden ani druhý nebudou chtít ve vztahu setrvat. Doporučuje se tudíž uplatnit právo na volbu lékaře (dle *Etického kodexu České lékařské komory*).

Pokud ovšem je na takovou volbu již pozdě, lékař musí zaujmout určitý postoj

20 Naše služba království, listopad 1990

21 Jak poznamenává prof. Pafko: „Národ, který ctí Jana Husa a Jana Palacha, dává najevo, že život samotný není tou nejvyšší hodnotou.“

22 V Etickém kodexu České lékařské komory (z roku 1996) je stanoveno, že lékař má možnost jednat podle svého svědomí.

23 JUDr. Miller, který nejčastěji zastupuje svědky Jehovovi před českými soudy, uvádí, že zkušenosti, ze světa

k léčbě pacienta (např. v bezvědomí). Otázkou je, zda by svědek, pokud není ve stavu vyjádřit svůj názor, nezměnil Dříve vyslovený nesouhlas. Je totiž možné takový nesouhlas kdykoli odvolat (stejně jako souhlas). JUDr. Miller, advokát často zastupující svědky před českými soudy, doporučuje lékařům, aby, když najdou u pacienta dokument *Žádnou krev, závazný pokyn pro lékaře*, zkoumali několik důležitých bodů. Podle nich mohou poznat, zda si pacient skutečně stále nepřeje, aby mu byla podána krev²⁴. Mají sledovat, kdy byl dokument naposledy aktualizován, zda je notářsky ověřen a mají skutečně kontaktovat osobu, která je uvedena na dokumentu²⁵, aby zjistili podrobnosti o pacientovi (zda skutečně bral víru tak vážně, že by pro ni chtěl zemřít, zda pravidelně chodil na shromáždění svědků apod.). Pokud na Dříve vyjádřené vůli neshledá vady (např. chybějící podpis, zastaralost dokumentu apod.), je lékař povinen se takto projevenou vůlí řídit, a to podle čl. 36 odst. 1 zákona č. 372/2011 Sb., v souladu s *Úmluvou o lidských právech a biomedicíně*.

Pokud je tedy pacient schopen sám o sobě rozhodovat, projevit svou vůli, lékař je povinen se jí řídit do chvíle²⁶, než pacientova vůle překročí určitou snesitelnou mez (např. ohrožení života či zdraví dítěte).

Část 1: Závěr

V této části jsme se zabývali vztahem práva na náboženskou svobodu svědků Jehovových vzhledem k jejich kontroverznímu přístupu k určitým léčebným postupům, zejména pak k transfúzi krve. Z výše uvedeného je patrné, že v judikatuře soudů převažuje vždy zájem o zdraví a život dítěte, který je vždy podstatnější než náboženská svoboda rodičů a její uplatňování při výchově dítěte. Můžeme tedy říci, že zájem dítěte tvoří jednu

ukazují, že častěji pacient žaluje, když lékař jedná proti jeho jasně projevené vůli.

24 Přirozeně jde o velmi těžko odvoditelnou informaci, ale vzhledem k závažnosti situace je nezbytné se co nejvíce přiblížit nejpravděpodobnější vůli pacienta.

25 Většinou jsou uvedeni sborový starší.

26 Jak uvádí Jaromír Matějka v knize *Svědění v lékařské etice*: „Jako lékař musím tolerovat nevyvratitelně mylný názor pacienta a jednat bych proti jeho důstojnosti, kdybych aplikoval ty diagnostické, nebo vyšetřovací postupy, se kterými pacient ve svém svědomí nesouhlasí. Tutéž důstojnost má i lékař, takže musí, přikáže-li mu to svědomí, některé požadavky pacienta odmítnout.“

z podstatných hranic náboženské svobody, jak je uplatňována soudy.

Část 2: Svědkové Jehovovi a hranice náboženské svobody

V této druhé části se budeme zabývat hranicemi náboženské svobody a to hranicemi přirozenými i hranicemi uměle vytvořenými. Hranice, které pro účely této práce nazýváme přirozenými, jsou takové hranice, které si člověk vytyčí náboženství sám na základě vlastních rozhodovacích procesů, čili na základě svobody myšlení a rozhodování²⁷. Role státu při vytváření těchto hranic spočívá především v podpoře rozvoje kritického myšlení, jak bude uvedeno níže. Hranice uměle státem vytvořené jsou mantinely, které stát vytyčil pomocí práva a jsou jím, narozdíl od hranic přirozených, vynutitelné.

2.1 Hranice přirozené

2.1.1 Svoboda myšlení a rozhodování

V této části práce rozebereme svobodné rozhodování svědků Jehovových jako jednotlivců, které je nezbytným předpokladem k vydání svobodného a informovaného souhlasu či nesouhlasu s lékařským zákrokem. V praktickém právním rozhodování by bylo velmi složité dokázat, zda se jedná o svobodné rozhodnutí jednotlivce (např. zemřít při nepřijetí krevní transfúze) či zda se jedná o rozhodnutí zmanipulované, v extrémních případech až vynucené. I přesto se domnívám, že je velmi důležité se takovou úvahou zaobírat. Když totiž člověk rozhoduje, v extrémním případě, o životě a smrti, je nutné zajistit, aby takové rozhodnutí bylo nezávislé a svobodné. Pokud je teoretická možnost nesvobody v tak závažné situaci, je nutné přijmout praktická opatření i opatření právní, která co nejvíce reflektují tuto teoretickou možnost. Především lékaři mají možná nutkání

²⁷ Chceme tím říci, že člověk na základě svých rozhodovacích procesů pravděpodobně dospěje k závěru, že spíše nechce být on sám zápalnou obětí (záměrně volím extrémní příklad, nijak se nejedná o praxi Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi). Stanovil tak jasnou limitu, kterou náboženství nesmí překročit. Pokud by k takovému závěru nedospěl, nastupují další hranice, které již jasně vytyčil stát, o kterých bude řeč níže.

k rozhodnutí člověka hlásícího se ke svědkům Jehovovým přistupovat obezřetněji – např. v publikaci Fakultní nemocnice Brno s názvem *Plán péče o pacienta odmítajícího krevní transfúzi* uvádí, že pacienta je nutné poučit bez účasti blízkých – a to třeba i opakovaně – vedoucím nebo starším lékařem. Z takového doporučení je evidentní, že lékaři si uvědomují možný nátlak ze strany blízkých – svědků.

Takový postoj je logický. Vezměme například sebevraha stojícího na výškové budově. Stát s ním bude opatrně vyjednávat, vysvětlovat, že je i jiné řešení. Naopak stát absolutně nezasahující do jasně vyjádřeného rozhodnutí jednotlivce by nad tímto sebevrahem mohl klidně mávnout rukou se slovy: „Je to čistě jeho volba.“ Náš stát tak ale nejedná. Zaměstnává vyjednavče, zřizuje krizové a intervenční linky. Nezanedbává ani prevenci. Nakonec je ovšem na sebevrahovi, zda razantní krok podnikne, či nikoli. Jak se potom postavit ke svědkům? Mají-li dokument *Žádnou krev*, jedná se v krajním případě o souhlas se smrtí. Takový souhlas bychom měli hodnotit obezřetně. Pokusit se zajistit prevenci, osvětu (viz níže k podpoře svobodného rozhodnutí). Konečné rozhodnutí je nakonec vždy věcí volby jednotlivce a není v moci státu mu zabránit.

Přirozeně každý člověk je do jisté míry ovlivněn bezpočtem faktorů, měla by mu ale vždy zůstat schopnost zvolit si cestu na základě vlastních rozhodovacích procesů (na základě emocionálních či racionálních pohnutek apod.), nikoli vnucených. Takové rozhodovací procesy by měly umožnit jednotlivci dojít i k závěru, který se liší od názoru převládajícího ve skupině, k níž patří, tedy i lišícího se od názoru náboženského uskupení (svoboda myšlení čl. 15 LZPS).

Svoboda myšlení, jakožto lidské právo, je nárokem jednotlivce vůči státu, který je primárně chápán jako požadavek, aby stát do tohoto práva nezasahoval. Jenže právo na svobodu myšlení je možné, i když netypické, vyložit jako požadavek vůči státu zajistit svobodu myšlení i aktivním jednáním zamezujícím manipulaci s myšlenkami člověka. Na následujících stránkách se budeme zabývat tím, jaké prostředky může stát použít, aby aktivně podpořil rozvoj svobodného myšlení a rozhodování osob.

2.1.1.1 Svědkové Jehovovi a právo na vzdělání

Prvním takovým aktivním jednáním státu, které umožní rozvinout svobodu myšlení a rozhodování, je zajištění přístupu ke vzdělání. Člověk vzdělaný totiž může spíše nacházet informace a kriticky je hodnotit, nebude se tedy rozhodovat bigotně.

Podle čl. 33 LZPS má každý právo na vzdělání a školní docházka je povinná po dobu, již stanoví zákon (odst. 1), podle odst. 2 mají občané právo na bezplatné vzdělání na základních a středních školách a dle schopností občana a možností státu též na školách vysokých. Stát zakládá a hradí ze státního rozpočtu školy i školky, aby děti získaly alespoň základní vzdělání, zároveň dohlíží, aby každé dítě do školy skutečně docházelo. Vypadá to tedy, že úkol státu zajistit vzdělávání na svém území je splněn.

Jak se ke vzdělání staví Náboženská společnost svědků Jehovových? Z toho, co čteme v jejich publikacích zaměřujících se na mladé lidi a vzdělání²⁸, lze dovodit několik důležitých proklamovaných postojů. Prvním z nich je, že svědkové Jehovovi si dobrého vzdělání cení, ovšem nabádají své členy, aby důkladně zkoumali, proč chtějí dosáhnout především vysokoškolského vzdělání (nemělo by to být pro bohatství či prestiž). Za druhé jsou svědkové nabádáni, aby na první místo stavěli službu (tzv. Službu dům od domu) a že vzdělání by jim mělo umožnit najít si takovou práci, která by jim umožnila vykonávat službu a zároveň živit rodinu, což je pro svědky posvátná povinnost. Za třetí si mají uvědomit, že vzdělávání se v teologických naukách, studium Bible a teokratická škola²⁹ jsou minimálně stejně důležité (spíše důležitější) jako vlastní světské vzdělání.

Další neodmyslitelný prvek jejich učení o vzdělání je stranění se určitých aktivit: vyjádření úcty vlajce, přípravy na Vánoce, Velikonoce, Den matek, narozeninové oslavy, Svátek sv. Mikuláše apod., což je může obzvlášť v kolektivu malých dětí stavět do komplikované situace. Svědkové Jehovovi jsou však odmala vedeni k tomu, aby o své

28 Svědkové Jehovovi a škola, Otázky mladých 1 a 2

29 Systém přednášek a skečů, rozborů textů z Bible

víře otevřeně mluvili. Domníváme se, že tímto začíná případné vydělení dětí Svědků Jehovových z kolektivu.

Toto vyčnívání je zřejmé v mnoha aspektech: neúčastní se maturitních večírků, ale ani jim není doporučováno stýkat se příliš se svými vrstevníky ze světského prostředí. Svědčí o tom následující citace: „Byla jsem mezi spolužáky oblíbená. Brzy jsem se jim začala podobat.“ (zkrácená citace z brožury *Otázky mladých*), tato podobnost je chápána v negativním smyslu. O prostředí školy hovoří tatáž publikace: „Kolem tebe jsou lidé, kteří nejsou Božími přáteli a které proto Jehova nijak nezachrání.“ Jako poslední uvedu citaci dokazující zároveň nedoporučení zájmových kroužků:

„Trénink a zápasy se většinou konají v době, kdy není vyučování. Pokud budeš dobrý, pravděpodobně budeš pod tlakem věnovat sportu více času... Kromě toho, mezi spoluhráči vzniká úzké přátelství, protože spolu vychutnávají sladké chvíle vítězství a také sdílejí smutek z porážek. Polož si proto otázky: Jaký bude na mě mít vliv, když se budu ve volném čase věnovat činnosti, při které si vytvořím blízké přátelství, s těmi, kdo nemají stejná náboženská měřítka?“

Takový postoj zaujímají svědkové ke všem zájmovým kroužkům, preferují brát své děti s sebou do služby, stýkat se s dětmi svědků, trávit čas v rodině.

Nic z toho, co vyplývá z jejich publikací, není v žádném rozporu se školským zákonem ani Ústavou. Zajímavé je ovšem z hlediska svobody rozhodování oddělení od ostatních vrstevníků (které v praxi nemusí být tak ostré – ve svých rozhovorech se svědky jsem se dozvěděla, že syn jedné ze svědkyní byl ve třídě velmi oblíbený a chodil hrát fotbal, není však výjimkou takové činnosti mezi svědky zakazovat), které může mít za následek, že nedojde k obušování názorů předkládaných sborem svědků názory nevěřících. Zároveň přímo z jejich zdrojů je patrné přesvědčení vedoucích svědků, že je lépe na vysokou školu nechodit (dokládám nahrávkou ze sjezdu svědků v Itálii³⁰, která obsahuje 5 minutovou ukázkou ze sjezdu svědků, kde se hovoří o vysokých školách). Tento postoj se odráží i na údajích Českého statistického úřadu z roku 2011, kdy v ČR má jen 4,46% svědků

vysokoškolské vzdělání, což je nejnižší mezi údaji uvedenými ve statistice ČSÚ hodnotící vzdělání v jednotlivých církvích.

Můžeme tedy říci, že stát udělal vše podstatné pro zajištění vzdělání, máme na středních a základních školách ústavně zaručené vzdělávání bezplatně, školy stát zakládá a hradí ze státního rozpočtu, v rámci možností se snaží zkvalitňovat výuku. Svědkové Jehovovi v souladu s biblickou naukou o podřizování se světským autoritám, neodporuje-li jejich příkaz Bibli, absolvují povinnou školní docházku. V tomto ohledu můžeme roli státu skutečně považovat za splněnou. Z vnějšího pohledu nám může sice připadat, že autoritou výše postavených svědků je dítě – svědek jaksi v těžším postavení, co se týče možnosti získání určitých typů vzdělání. To ovšem není nijak pod kontrolou státu, není možné, aby stát ze své moci (není-li totalitní) konkrétně sledoval každého občana a jeho pohnutky k tomu či jinému vzdělání.

2.2 Meze vytyčené státem³¹

2.2.1 Konfesní právo

Důležitým krokem, který stát podniká, aby vytvořil hranice uplatňování náboženské svobody, je vytváření konfesního práva. To pak představuje rámec činnosti církví a náboženských společností. Jednak zaručuje svobodu náboženství, ale také se staví proti zasahování do jiných důležitých práv jednotlivců. Nejdůležitějším zákonem, který u nás upravuje postavení církví a náboženských společností, je *zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a církevních společností a o změně některých zákonů* (dále jen zákon o církvích a náboženských společnostech). Tomuto předpisu je nadřazena LZPS (čl. 15) zaručující taktéž svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.

Tento zákon rozlišuje registrované a neregistrované církve a náboženské

30 Příloha 3

31 Schéma hranic náboženské svobody tvoří přílohu č.5.

společnosti, přičemž registrované mají podle čl. 6 a čl. 7 zákona o církvích a náboženských společnostech určité výsady přidělené státem. Mezi takové výsady patří např. vyučovat náboženství na státních školách, konat obřady, při nichž jsou uzavírány sňatky apod. Registrace církví a náboženských společností je upravena hlavou III. Zákona č. 3/2002 Sb. Registrací Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi jsme se zabývali výše, proto se k ní již nebudeme vracet.

Církvím registrovaným i neregistrovaným ovšem podle čl. 2 *zákona o církvích a náboženských společnostech* náleží následující záruky: (1) svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, právo projevovat náboženství a víru sám nebo společně s jinými, právo změnit náboženství nebo být bez vyznání (2) právo dětí v závislosti na jejich vyspělosti si volit svou víru nebo být bez vyznání, právo rodičů je přiměřeně usměřňovat (3) právo vstoupit i vystoupit z církve, nebýt nucen k vystoupení z církve (4) právo volit si duchovní či řeholní stav nebo život v komunitách (5) právo nebýt diskriminován na základě víry, náboženského vyznání či příslušnosti k určité náboženské skupině.

Zároveň ovšem stát vyžaduje, aby každá církev či náboženská společnost dodržovala následující standardy *podle čl. 5 zákona o církvích a náboženských společnostech*:

Vznikat a vyvíjet činnost nemůže církev a náboženská společnost, jejíž učení nebo činnost sleduje porušení práva nebo dosažení nějakého cíle nezákonným způsobem, zejména pokud

- a)** popírá nebo omezuje osobní, politická nebo jiná práva fyzických osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání nebo sociální postavení,
- b)** rozněcuje nenávist a nesnášenlivost,
- c)** podporuje násilí nebo porušování právních předpisů,
- d)** závažně narušuje veřejnou mravnost, veřejný pořádek nebo veřejné zdraví,
- e)** omezuje osobní svobodu osob zejména tím, že využívá psychický nebo fyzický nátlak k vytvoření závislosti, která vede k fyzickému, psychickému nebo ekonomickému poškozování těchto osob nebo jejich rodinných příslušníků, k poškozování jejich

sociálních vazeb včetně omezování psychického vývoje nezletilých nebo omezování jejich práva na vzdělání), nebo zabraňuje nezletilým přijmout zdravotní péči odpovídající zdravotním potřebám, nebo

f) je její učení utajováno vcelku nebo v některých částech, stejně jako organizační struktura církve a náboženské společnosti a vazby na zahraniční složky, je-li částí církve nebo náboženské společnosti působící mimo území České republiky.

Čili toto ustanovení mimo jiné chrání svobodu myšlení a rozhodování se i v rámci náboženského společenství tím, že vyjadřuje nesouhlas s fyzickým a psychickým nátlakem vedoucím k vytvoření závislosti vedoucí k poškození osob i jejich rodinných příslušníků, která by mohla vést ke slepému přejímání názorů společnosti ze strachu např. z vyloučení či zatracení. Jenomže jak se tohle ustanovení dá aplikovat v praxi? V praxi je totiž nesmírně těžké prokázat, že společnost porušuje čl. 5 zákona o církvích a náboženských společnostech. Přesto se na následujících řádcích pokusím ukázat, že svědkové Jehovovi mohou v určitých svých naukách a praktikách právě s tímto článkem kolidovat.

Prvním zřejmým rozporem s čl. 5 *zákona o církvích a náboženských společnostech* je skutečnost, že svědkové Jehovovi se snaží, aby jejich dětem nebyla poskytnuta leckdy potřebná léčba transfúzí krve, což může mít za následek i smrt (např. případ Bethany Huges, viz výše). Problematikou dětí a transfúzí krve jsme se již podrobněji zabývali v první části a nemá tedy smysl ji podrobněji rozebírat i nyní. Problém, s nímž se ovšem setkáváme, chceme-li dokázat přičitatelnost Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi je, že rodiče – svědkové rozhodnutí mohou zakládat na svém svědomí a svojí vlastní víře a nedá se dokázat, že je to naprostou esencí nauky Náboženské společnosti, za jejíž porušení jim hrozí vyloučení (které budeme zkoumat později). Toto dokazování je komplikované mimo jiné také z důvodu, že Náboženská společnost Svědkové Jehovovi to popřela ve svých registračních dokumentech, kde to nechává jen a jedině svědomí svých následovníků. Navíc dokumenty, kterým Svědkové přikládají největší váhu, nejsou volně k nahlédnutí, šíří je jen mezi sebou (tzv.

Studijní Strážná věž a oběžník Naše služba Království). Jinak řečeno Náboženská společnost odmítá odpovědnost za takové rozhodnutí svědků Jehovových. Stát nemůže postihnout přestoupení tohoto článku zákona.

2.2.1.1 Svědkové Jehovovi – nátlak a závislost

Další ustanovení čl. 5 e), v němž není zcela vyloučeno, že Náboženská společnost Svědkové Jehovovi se nepohybuje zcela v zákonných mezích, je ustanovení o tom, že církev či náboženská společnost nemůže vyvíjet psychický ani fyzický nátlak, který by vedl k vytvoření závislosti na této instituci, která by mohla vyústit v psychické, ekonomické či sociální poškození jednotlivců.

Jako první se pokusíme vysvětlit možnost (nikoli nutnost), že si svědkové vytvoří (nebo jim je vytvořena) závislost na Náboženské společnosti svědkové Jehovovi.

2.2.1.2 Izolace, uzavření do okruhu náboženského společenství

V této podčásti se budeme zabývat projevy izolace, kterou členství v Náboženské společnosti svědkové Jehovovi přináší. Zároveň se pokusíme vysvětlit krátce příčiny i možné důsledky takové izolace.

V první řadě se jedná o doporučení udržovat přátelské vazby s lidmi se stejnými „náboženskými měřítky“, jak již bylo zmíněno výše. Toto doporučení je vcelku logické, protože většina lidí si buduje úzké vazby především s lidmi, kteří mají podobný pohled na svět, je to ale spíše spontánní vyústění faktického stavu než doporučení, které přichází odněkud z vnějšku.

Dalším bodem, který je důvěrně znám postkomunistickým zemím, je budování vnějšího nepřítel. Totiž nauku o tom, že ostatní církve jsou falešným náboženstvím, tzv. Babylonskou děvkou, které vede boží nepřítel, v jehož moci je i stát³². Tyto nauky

32 Na světě existují dvě obrovské protichůdné organizace, to jest: organizace všemohoucího Boha, která je

se projevují tím, že se Svědkové neúčastní politického života, nechodí k volbám, nezastávají veřejné ani jiné volené funkce (např. třídní předseda zvolený třídou 4.C). Toto přesvědčení je velice silné a vede je k vydělení se z běžných společenských celků. Nelze to ovšem chápat absolutně, Svědkové nejsou lidé naprosto se stranící např. sousedských vztahů, vztahů v práci atp., mají k takovým vztahům ovšem poněkud vlažnější přístup. Toto schizma je zřejmější ve vztahu k jednotlivým institucím než k jednotlivcům, naprosté odmítání podílet se na činnosti státu, naprosté opovrhování jakoukoli jinou církví či náboženským uskupením. Svědkové Jehovovi se nesmějí jakkoli účastnit činnosti jiných církví a států. Tento postoj odvozují od biblického tvrzení o „falešných náboženstvích“, „Ježíšovy politické neutrality“ opírající se o jeho tvrzení „mé království není z tohoto světa.“ Je třeba zdůraznit, že přijetí nauk je naprosto nezbytné pro setrvání v Náboženské společnosti Svědků Jehovových, jak na mnoha místech, jako příklad uvedu případ, který se odehrál ve Skotsku roku 1954, známý jako Walshův případ³³. Citujme například slova tehdejšího viceprezidenta organizace svědků Jehovových, který odpovídá na otázku, zda je přijetí nauk šířených v publikacích Strážné věže dobrovolné, nebo je nutností pro ty, kdo chtějí zůstat členy Společnosti. Jeho odpověď je prostá: „*Je to nutností.*“³⁴ Pro vyloučeného člena pak „*není žádná naděje na život v novém světě.*“³⁵

Máme-li vlažnější vztah k nesvědčům, naprosto se vydělíme od jinak běžných světských i církevních organizací, vznikne nejen bariéra ve směru k okolí, ale zároveň jakýsi spiklenecký pocit soudržnosti uvnitř organizace. Jinak řečeno: nenalezl jsem spiklence vně, najdu ho jistě uvnitř. Buduje se tak silné pouto mezi členy navzájem, vznikají mezi nimi silné vazby. Tyto vazby ovšem musí každý přerušit s někým, kdo organizaci opustí. Takoví lidé jsou považováni za odpadlíky a Svědkové na ně aplikují

naprosto spravedlivá, čistá, pravdivá, a organizace Dábla, falešného napodobitele, vystupujícího v Boží podobě, která je nesvatá, zkažená a skrz na skz pokřivená. Lidé na zemi slouží buď jedné nebo druhé organizaci (Kniha Nepřátelé publikovaná Strážnou věží roku 1937).

33 Primárně se zabývající otázkou, zda dozorce Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi ve Skotsku smí nést titul církevního představitele.

34 Určité pasáže tohoto procesu uveřejňuje ve své knize Hledání náboženské svobody Raymond Franz (od str. 27).

35 Taktéž podle slov Freda Franze v témž případě.

biblická slova „ani se s nimi nezdravte.“ Z blízkého přítele se tak ze dne na den může stát ignorovaný odpadlík. Opuštění organizace nebo vyloučení, k němuž se ještě dostaneme, by tedy mělo za následek ztrátu společenství a zároveň nemožnost jít jinam, protože jiné blízké společenství nemám. Stejně tak toto oddělení působí na členy rodiny, kteří nesdílejí společnou domácnost. Taková hrozba je opravdu poměrně významný faktor, který důrazně doporučuje zůstat v organizaci a vytváří pocit závislosti.

Dalším důležitým bodem spojujícím členy a oddělující je od jejich okolí je budování pocitu exkluzivity jejich organizace. Svědkové Jehovovi věří, že jen jejich organizace plně se drží Bible³⁶ a řídí ji přímo Bůh. Zároveň jsou přesvědčeni, že pouze organizace Strážná věž používá pravé boží jméno a vůbec se neuznává pohanské slavnosti (Vánoce, narozeniny, jmeniny)³⁷. Součástí jejich víry je, že mimo společenství svědků Jehovových není spásy. Všechny tyto názory šíří ústředí svědků v Brooklynu. Přijme-li svědek uvedená tvrzení jako fakt, je zřejmé, že bude považovat za nezbytné setrvat v organizaci, které při křtu slibuje věrnost.

Nemůže-li ji opustit, vytváří si na ni závislost, která se odrazí v jeho rozhodování.

Svědkové Jehovovi jsou tedy zdrženliví ve vztahu k nesvědům, nedůvěřiví ke svému okolí mimo organizaci a neúčastní se mnoha běžných společenských aktivit, což je projevem izolace. Příčinou této izolace je ústředím šířená nauka o jedinečnosti organizace a její absolutní nadřazenosti. Důsledkem takového typu izolace může být pak vytvoření závislosti na této organizaci, závislost na doporučeních organizace při rozhodování. Tím ovšem ještě neodpovídáme na otázku, zda jde ze strany organizace o psychický či fyzický nátlak vedoucí k vytvoření závislosti. Pouze poukážeme na fakt, že nauka společnosti může mít takový důsledek jako vyústění faktického stavu.

2.2.1.3 Kontrola a nátlak Náboženské společnosti

36 Ve výše zmíněném Walshově případě představitel svědků také tvrdí, že nikdo nemůže správně porozumět Písmu bez znalosti nauk Strážné věže, které musí přijmout. Toto tvrzení ještě zdůrazňuje exkluzivitu společnosti Strážná věž.

37 Tyto slavnosti jsou pohanské podle nauky svědků, jistě nelze upřít, že většinová společnost vnímá Vánoce

Výše jsme ukázali, že je možné si na Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi vytvořit závislost. Nyní se zamyslíme nad tím, zda tato závislost vzniká psychickým nátlakem vyvíjeným organizací.

K tomu, abychom mohli mluvit o psychickém nátlaku organizace, je nutné prokázat, že nad svými členy má relevantní autoritu. Autoritu můžeme prezentovat jako souběh dvou faktorů: lidé podřízení autoritě následují její rozhodnutí a takové rozhodnutí či radu očekávají. Z tohoto hlediska není pochyb, že svědkové Jehovovi jsou podřízení autoritě společnosti Strážná věž. Ovšem z čeho společnost Strážná věž svou autoritu dovozuje? Strážná věž tvrdí, že je jediná společnost hlásající pravdu a že ústředí je jakýmsi „neomylným zprostředkovatelem boží vůle“ nebo jak se také označuje „rozházný otrok.“ Strážná věž tvrdí, že ona jediná je Bohem řízená organizace. Jedná se tedy o jakousi teokracii ve společnosti, odvozuje svou autoritu přímo od Boha.

Společnost Strážná věž tedy disponuje těžko zpochybnitelnou autoritou³⁸. K věrnosti Společnosti se zavazuje každý svědek při svém křtu. Přijme-li jednou svědek autoritu Strážné věže, velmi těžko se z ní vyváže. Už při studiu Bible (když svědkové docházejí k někomu, s kým procházejí biblické texty dle příručky *Co Bible doopravdy říká*) se Svědkové snaží demonstrovat tuto jedinečnou spjatost Boha právě s jejich organizací. Jakmile ovšem tuto spojitost člověk přijme, jakékoli jednání proti společnosti se stává hříchem, čili i smýšlení proti organizaci se stává hříchem, jakékoli zpochybňování nauky Společnosti se stává drzostí vůči Bohu. Opuštění Společnosti pak analogicky opuštěním Boha. Svědkové Jehovovi tedy nemají číst jinou náboženskou literaturu, ani kriticky posuzovat tu vlastní, musejí zkrátka přijmout nauku Ústředí, protože jinak by se provinili přímo proti Bohu. Musejí tedy přijmout nauku o krvi, nauku o politické neutralitě apod. Společnost má tedy pod kontrolou myšlení svých členů, jde o působení na svědomí – pokud si myslí něco jiného než Společnost,

jako křesťanský svátek (stejně tak Velikonoce).

38 "Máme-li chodit ve světle pravdy, musíme uznávat nejenom Jehovu jako otce, ale také jeho organizaci jako naši Matku" (citace ze Strážné věže z května 1957).

nesouhlasí s Bohem.

Tohle všechno se ovšem stěží dá považovat za nátlak, do této chvíle jde jen o loajalitu členů k organizaci, která se prohlašuje za rozvážného (božího) otroka. Nátlak je jednání člověka, které má přimět druhého k činnosti a rozhodování podle vůle vykonavatele nátlaku. Musí existovat příčinná spojitost mezi konkrétním jednáním autority a konkrétním jednáním té které osoby podřízené. Může se jednat i o pozvolný proces nátlaku. Výsledkem tohoto nátlaku pak může být vytvoření závislosti na společnosti Strážná věž.

Svědkové Jehovovi tvrdí, že Společnost nechává rozhodnutí jedině na svědomí jednotlivce. Je to ale skutečně tak?³⁹ Takto by se to dalo prezentovat jen v případě, že by Společnost Strážná věž sice prezentovala samu sebe jako „boží ústa“ a vydávala rady, o nichž je přesvědčena, že jsou v souladu s Písmem a doporučovala by jednání podle nich. Jenže Strážná věž střeží své členy a kontroluje, zda nejednají v rozporu s její naukou. Zároveň je mezi svědky poměrně běžné donašečství, k němuž se Strážná věž vyjádřila v článku *Čas mluvit – kdy?*, který vyšel česky pod číslem 3/1988⁴⁰. V tomto článku je zavedena povinnost každého svědka oznámit starším, že jiný svědek porušil pravidla organizace, a to i v případě, že to povede k porušení slibu mlčenlivosti. Pokud je shledáno porušení pravidel organizace, hrozí členu určitá omezení jeho práv na shromáždění, popřípadě úplné vyloučení ze Společnosti.

Nátlak může tedy spočívat právě v této hrozbě, která má svého vykonavatele v tzv. Právním výboru. Právní výbor je skupina dvou starších sboru (jakýchsi vedoucích sboru) a více, jedná s členem jakmile se dozví o jeho provinění proti nějaké zásadě společnosti. Například pokud uvidí někdo se svědků jiného svědka kouřit, může ho nahlásit a Právní výbor se tím bude zabývat. Pokud neprojeví touhu po nápravě, bude vyloučen. Netřeba opakovat následky vyloučení pro řadového členu, přesto zmíním

39 Na jednom ze zasedání vedoucího sboru byla odcitována slova misionáře svědků Jehovových: „Bůh má svého věrného a rozvážného otroka (vedoucí sbor svědků Jehovových, pozn. Autora). Jakmile zjistíme, kdo to je, život přestane být složitý. Prostě udělej, co ti otrok řekne.“ (Hledání křesťanské svobody, str. 138) Výrok tohoto typu můžeme stěží považovat za projev „ponechání na svědomí jednotlivce.“ Přesto se nedá nijak postihnout.

40 Samizdat

alespoň ty nejzásadnější: oddělení od přátel a rodiny a pocit strachu ze smrti v Armagedonu.

Co konkrétně jsou Právní výbory svědků Jehovových? Zřejmé je, že hlídají jednání jednotlivých členů a snaží se zachovávat „čistotu“ sboru, aby nijak nebyla ohrožena morálnost členů, někdy ovšem jen hájí autoritu Ústředí. Taková provinění mohou mít různý charakter, může jít o kritiku postupu společnosti (jako v případě Martina Cibulky), přijetí transfúze a nekajícnost, kouření, a nesouhlas s naukou Ústředí v jakémkoli směru.

Jak probíhají, ukazuje záznam z jednání právního výboru Jana Jenčy⁴¹. Jedná se o nahrávku pořízenou souzeným svědkem Janem Jenčou, který byl vyloučen pro vzývání Ježíše Krista. V oficiálních informacích Společnosti nebylo možné dohledat informace o Právním výboru⁴², pokusíme se ho tedy popsat na základě zmíněné mimořádně zajímavé nahrávky. Právní výbor je tvořen dvěma a více staršími členy Společnosti, kteří vystupují jako soudci. Mají posuzovat, zda jednání souzeného bylo v rozporu s naukou svědků Jehovových. Toto jednání je neveřejné, souzený nemá žádného obhájce, od místního Právního výboru je možné se odvolat k nadřízenému Právnímu výboru a to do 7 dní od vynesení rozsudku. K posuzování této činnosti jim má sloužit tajná příručka starších nesoucí název *Dávejte pozor sami na sebe a na celé stádo*⁴³, z níž jsou zakázány dělat kopie, jakkoli ji šířit a po skončení ve funkci staršího je nutné ji odevzdat. Příručka má údajně 144 stran a pokrývá naprostou většinu života jednotlivce (od manželství, přes adopce až po zaměstnání). Taková příručka je, domnívám se, v rozporu s čl. 5 f) Zákona č. 3/2002 Sb. *O církvích a náboženských společnostech*, protože toto ustanovení zakazuje existenci utajovaného učení vcelku nebo v části. Tato kniha obsahuje nauku, která není přístupná ani řadovým členům společenství, ovšem je těžké říci, jakou. Právní výbor tedy soudí svědky na základě příručky, k níž oni nemají

41 Příloha 4

42 Uvedené informace vycházejí převážně z nahrávky z právního výboru Jana Jenčy a knihy R. Franze, *Hledání křesťanské svobody*.

43 Nejedná se o jedinou publikaci tohoto typu, existuje např. Směrnice pro odpovědi na dotazy, kde nacházíme mimo jiné i příklady povolání, která by měl a neměl vykonávat svědek a návod, jak je rozlišit.

přístup. Její jednotlivá ustanovení jsou právně vymahatelná na křesťanech⁴⁴, za jednotlivé provinění může Právní výbor uložit dva typy trestů: vyloučení nebo pokárání, jehož důsledkem je určité omezení jeho práv ve sboru, konkrétně odnětí modliteb a komentářů, které jsou jaksi vyjádření vlastního názoru na studovaný text před ostatními svědky.

V rámci uvedené nahrávky zaznívají mimořádně zajímavá témata. Prvním bodem, který je třeba zdůraznit, je, že Jan Jenča je souzen za to, že dle vlastních myšlenkových postupů posuzoval biblické texty v souladu se svobodou myšlení, dospěl k názoru, který svědkové neučí, a začal to vysvětlovat svým přátelům. Schématicky: jednotlivec si vytvořil vlastní názor, prezentoval ho svým blízkým a byl za souzen a vyloučen. Jeho vyloučení mělo za následek odloučení od jeho přátel a tím vlastně Právní výbor zamezil jakékoli šíření jeho postojů. Právní výbor tudíž negativně hodnotil výkon svobody myšlení a omezil svobodu projevu odstrížením od přátel. Nic z toho ovšem se nezdá být právem postižitelné, z níže uvedených důvodů. Částečně to vysvětluje následující citace nálezu Ústavního soudu:

„Zásada autonomie církví a náboženských společností tak nachází výraz v maximálním možném omezení zásahů státu do jejich činnosti tím, že zejména vnitřní záležitosti těchto subjektů nelze činit předmětem soudního přezkumu.“(IV. ÚS 3597/10)

Církve tedy mohou vyloučit, koho chtějí, a soud nebude důvody vyloučení přezkoumávat.⁴⁵ Zároveň vzhledem k tomu, že jednání Právních výborů je neveřejné, nelze nějak paušálně prokázat nesouhlas se svobodou myšlení svých členů. To, že se

44 Dle knihy R. Franze se toto ustanovení nachází na str. 144 příručky.

45 Ani toto tvrzení ovšem není nepopiratelné. V kauze Boy Scouts of America vs. Dale se sice nejedná o náboženskou organizaci, ale jedná se o organizaci založenou na určitých morálních hodnotách, o skautskou organizaci. Američtí skauti vyloučili ze svých řad Dala, který se otevřeně přiznal k homosexualitě, kterou skauti nepovažovali za slučitelnou s morálními hodnotami organizace. Soud státu New Jersey rozhodl, že na to neměli právo, protože se jedná o diskriminaci, morální hodnoty skautů nemohou ospravedlnit diskriminaci. Toto rozhodnutí zrušil až Nejvyšší soud USA, který vlastně souhlasil s naším Ústavním soudem, že do vnitřních záležitostí organizace máme zasahovat co nejméně a nemáme právo hodnotit jejich morální cítění ani je nutit, aby nucenou akceptací člena jakoby navenek souhlasili s jeho morálními hodnotami.

po vyloučení svědka ostatní svědkové nesmějí s odpadlíkem stýkat, je možné taktéž prezentovat jako svobodné rozhodnutí jednotlivce opět v souladu s nárokem na svobodu svědomí. Bez veřejného přístupu k oné tajné příručce se nedá prokázat, že svědkové jsou vyloučeni za případný styk s odpadlíkem⁴⁶, v nahrávce to ovšem jasně zaznívá. Zároveň v nahrávce slyšíme, že případ Jana Jenčy není nijak ojedinělý, když z úst odvolacího Právního výboru zaznívá: „Takovejch už bylo.“⁴⁷

Je zřejmé, že hrozba Právního výboru je pro svědky mimořádně silná, protože vyloučení i omezení práv na shromáždění má obrovské následky pro jednotlivé svědky. Závěrem tedy vyplývá: společnost Strážná věž disponuje nad svými členy těžko zpochybnitelnou autoritou, vydává rady a závazné interpretace Bible, při nesouhlasu s její naukou hrozí svědkům vyloučení. Nátlak tedy vykonává autorita, Ústředí (v nahrávce Vedoucí sbor), prostřednictvím vydávání závazných textů, které přiměje svědky pod hrozbou vyloučení přijmout⁴⁸.

Můžeme tedy říci, že stát sice vytváří konfesní právo, v jehož mezích by se měla jednotlivá uskupení pohybovat. Prakticky je ovšem velmi složité dokázat, že konkrétní náboženské uskupení nejedná v mezích norem konfesního práva. Zabývali jsme se konfesním právem v souvislosti s Náboženskou společností Svědkové Jehovovi a shledali jsme, že existuje možnost, že tato společnost se nachází za hranicemi konfesního práva.

2.2.2 Právní řád jako rámec výkonu náboženské svobody

Je známo, že stát vytváří právní řád, který je obecně závazný a státem vynutitelný. Jinak řečeno stát se zasadí o to, aby jím stanovené normy byly dodržovány. *Listina základních práv a svobodu* v čl. 16 odst. 4 připouští, že projevy

46 Taktéž to je napsáno v dopise, jehož autorem je představitel společnosti Strážná věž (zveřejněn v knize R. Franze, *Hledání křesťanské svobody*), který tvoří přílohu č. 6 této práce.

47 Organizace si o vyloučených členech vede podrobné záznamy. Např. v roce 1985 bylo celkem vyloučeno 36 638 členů.

48 Je důležité zmínit, že tyto texty obsahují i informace týkající se krevních transfúzí. Stávají se tak součástí nauky Strážné věže a tedy každý svědek je povinen je přijmout.

náboženské svobody smí být zákonem omezeny. Náboženská svoboda tedy nutně naráží na své hranice v podobě právního řádu. Zkrátka není možné, aby v rámci náboženské svobody byly např. vykonávány rituální vraždy, protože je to v rozporu s trestním zákoníkem. Pro náboženskou svobodu Svědků Jehovových tyto jasné zákonné meze představuje především již výše zmíněné konfesní právo. Dá se ovšem říci, že celý právní řád je mantinelem pro výkon náboženské svobody svědků. Existuje ovšem institut výhrady svědomí, o němž bude řeč níže, který umožňuje určitou pružnost práva v případech, kdy náboženský názor je v konfliktu s právem.

2.2.2.1 Výhrada svědomí

Abychom mohli definovat výhradu svědomí, je třeba nejprve vymezit, co vůbec je svědomí. Podle Sokrata je to vnitřní hlas pocházející od Boha, který nám našeptává, co je dobré a co je zlé. Podle Marka Šmída je to pragmatičtější fenomén. Jde podle něj o individuální schopnost uvědomit si správnost a nebo nesprávnost určitého svého chování nebo postoje ve vztahu k jeho osobnímu přesvědčení o etických hodnotách a normách⁴⁹ Můžeme tedy říct, že jde o schopnost rozlišovat dobré od zlého, na základě svého vnitřního vnímání hodnot. Výhrada svědomí je potom odmítnutí konat nebo nekonat to, co vyžadují právní normy nebo orgány veřejné moci, na základě svého svědomí. Je nutné, aby svědomí a požadavek orgánů veřejné moci nebo právní normy byly ve vážném konfliktu. Tento koncept se snaží, co nejvíce respektovat autonomii člověka. Její uplatňování je pak výsledkem *Listinou* zakotvených práv na svobodu myšlení, náboženství a svědomí (čl. 15 LZPS).

Pokud je výhrada svědomí uznána jako legální institut, znamená to, že orgány veřejné moci připouštějí vyjmutí ze zákonem určené povinnosti něco konat či nekonat na základě vnitřního přesvědčení jedince. Na to, zda ovšem výhradu svědomí uznávat, či nikoli, se ovšem názory různí. Německý Spolkový Ústavní soud např. v kauze *Transfúze krve* tvrdí, že na základě silného náboženského přesvědčení je možné udělit výjimku

49 Šmid Marek, K podstate a zmyslu slobody svedomia a náboženstva

i z *Trestního zákona*, protože náboženské přesvědčení má vyšší hodnotu než ustanovení *Trestního zákona*. Musí ovšem jít o „závažné náboženské přesvědčení.“ Naopak Nejvyšší soud USA je opačného názoru (např. kauza Reynolds), říká, že pokud připustíme náboženskou výjimku z trestněprávních předpisů, bude „každý sám sobě zákonem“ a právní jistota by tudíž byla velmi oslabena. Přesto Nejvyšší soud USA shledává rozdíl mezi trestnými činy spáchanými konáním a těmi spáchanými nekonáním, kdy ty, které jsou spáchány nekonáním, připouštějí, narozdíl od těch spáchaných konáním, náboženskou výjimku (např. *Regina v. Wagstaff*).

Nejšířeji byla výhrada svědomí uplatňována výhrada v souvislosti s výkonem vojenské služby – svědkové Jehovovi se domáhali toho, aby nemuseli nastoupit vojenskou službu z důvodu své politické neutrality vycházející z náboženské nauky. Domáhali se tedy výjimky na základě svého náboženského přesvědčení. Tyto případy byly v minulosti mezi členy Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi velmi četné. Nyní však Strážná věž připouští možnost, aby jednotliví členové Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi nastoupili náhradní civilní službu. Ani v případě nutnosti vojenské či civilní služby by tedy v současnosti konflikty mezi právem a naukou svědků nevznikaly.

V současnosti by svědkové Jehovovi mohli výhradu svědomí uplatnit např. jako lékaři, kteří nechtějí vykonávat interrupce, které se taktéž příčí nauce svědků Jehovových, mohli by např. odmítnout oddávat homosexuální páry, pokud by zastávali příslušnou funkci matrikáře apod.

2.2.3 Test proporcionality

Test proporcionality tvoří jakýsi argument ultima ratio ve vztahu k výkonu náboženské svobody. V podstatě má za úkol určit, kdy výkon náboženské svobody překročil onu těžko vymežitelnou snesitelnou mez. Test proporcionality se uplatňuje vždy v konkrétním případě, v konkrétním rozhodování o střetu dvou základních práv či svobod⁵⁰, které se v daném případě dostávají do konfliktu.

50 Popřípadě střety mezi principy, základními svobodami a právy.

Test proporcionality je tvořen třemi navazujícími otázkami⁵¹. První z nich je otázka: Umožňuje omezení základního práva A chránit výkon základního práva B? Jinak řečeno nám odpověď na výše uvedenou otázku říká, zda vůbec omezení základního práva A bude mít pozitivní vliv na základní právo B. Tento komponent testu proporcionality nazýváme Kritériem vhodnosti. Další otázka zní: Nemůžeme k ochraně práva B použít jiný prostředek, který by nevedl k omezení práva A? Čili se ptáme, zda nemohou obě pokojně koexistovat, pokud bychom našli jiný prostředek ochrany práva B, který by nevedl k omezení práva A. Tato otázka je podstatou kritéria potřeby. Nejsložitější otázka je ta poslední: Který ze zájmů chráněných základními právy A a B je v daném případě kolize závažnější? Abychom odpověděli na tuto otázku, musíme se podrobně zabývat okolnostmi případu, faktickou závažností důsledků omezení jednotlivého práva⁵² a považovat mezi oprávněnými zájmy každé ze stran.

Na základě principu proporcionality je tedy možné dojít k závěru, zda výkon náboženské svobody svědků Jehovových převáží nad jiným chráněným zájmem. Abychom uvedli praktický příklad: Svěprávní svědek Jehovův odmítá transfundovanou krev při léčbě chemoterapií. Střetne-li se výkon náboženské svobody s právem na život, které má stát chránit, budeme se nejprve ptát: Povede omezení výkonu náboženské svobody k ochraně života a naopak? Na tuto otázku můžeme nejspíše, i přesto, že nejsme lékaři, odpovědět kladně. Dále se ptáme: nedá se ochrana života dosáhnout jinak než omezením náboženské svobody? Zajímavé je, že na tuto otázku musíme odpovědět, že v mnoha případech je možné chránit život, aniž bychom omezili výkon náboženské svobody svědků. Svědkové totiž neodmítají veškerou léčbu, naopak vyžadují, aby byli léčeni a jako alternativu k léčbě transfúzí krve, lze často využít bezkrevní medicíny. Pokud by ovšem nešlo dosáhnout ochrany života jinak než omezením výkonu náboženské svobody, ptali bychom se: Která z daných hodnot je v tomto konkrétním případě podstatnější? Odpověď soudů, jak jsme dovodili výše, by

51 Jednotlivá kritéria jsou detailně rozebrána v Ústavním nálezu v kauze Anonymní svědek.

52 Můžeme např. celkem jednoznačně říci, že pokud ten, kdo chtěl projevit svůj názor na určitou osobu či instituci tím, že naruší tělesnou integritu jiné osoby, bude shledán zájem osoby uplatňující svobodu projevu shledán méně závažným.

pravděpodobně zněla, že pokud jde o svéprávného svědka, převáží výkon náboženské svobody. Opačně by tomu pravděpodobně bylo u dítěte svědků, za něhož odmítají transfúzi rodiče.

Závěr části 2:

V této části jsme se pokusili vymezit hranice náboženské svobody. Rozdělili jsme je na hranice přirozené, státem nevynutitelné, a hranice státem přímo vytvořené. Hranice přirozené jsme definovali jako hranice, které každý jednotlivec sám vytyčí výkonu náboženství. Přirozenými hranicemi jednatel jednoznačně dává náboženské organizaci najevo, že do sféry, kterou on sám vymezil, zasahovat nesmí. Zmínili jsme také, že přirozené hranice si člověk vytváří na základě svobody myšlení a autonomie vůle, které stát může rozvíjet prostřednictvím vzdělávání jednotlivců. Stát umožňuje bezplatné vzdělávání na základních a středních školách (a podle svých možností a schopností studenta i na školách vysokých), čímž napomáhá rozvoji kritického myšlení jedinců. Zároveň jsme si však povšimli určité skepse svědků Jehovových ke vzdělání, na níž ovšem mají jistě právo.

Dále jsme se zaměřili na hranice státem uměle vytyčené: na právní řád, zejména na konfesní právo, které stát vytváří jednak k zaručení náboženské svobody, tak ale i k ochraně jiných základních práv, jejichž výkon by náboženské uskupení nemělo narušovat. U Náboženské společnosti Svědkové Jehovovi existuje riziko rozporu s čl. 5 *zákona o cirkvích a náboženských společnostech*, které je ovšem prakticky těžko dokazatelné. Přesto existence takového rizika by se měla odrazit v určitých preventivních opatřeních, o kterých jsme se zmínili například v souvislosti s nemocnicemi, které mají upraven postup zacházení s pacienty odmítajícími transfúzi.

Také jsme shledali, že v otázkách náboženského smýšlení jednotlivců existuje určitá pružnost práva – výhrada svědomí. Výhrada svědomí ale není absolutní institut, nelze ji použít ve všech případech. Jako hranice k určení snesitelné míry zásahu náboženské svobody do jiného lidského práva slouží test proporcionality. Ten

umožňuje poměrování jednotlivých základních práv mezi sebou a určuje tak, které právo dostane kdy přednost. Je tedy často využíván v argumentaci soudu, proč dal přednost určitému principu či základnímu lidskému právu. Tvoří jakýsi konečný mantinel výkonu náboženské svobody, určuje tedy, kam už výkon náboženské svobody nesmí zajít.

Shrnutí:

V celé práci jsme se zabývali různými základními lidskými právy a jejich uplatňování ve vztahu k Náboženské společnosti svědkové Jehovovi. V první části jsme hovořili o právu rodičů na výchovu svých dětí, na náboženskou svobodu rodičů, která se ovšem může dostat do konfliktu s právem na zdravotní péči a na život jejich dětí. Zejména pozorujeme tento rozpor při zkoumání nauky o krvi, která je součástí učení Svědků Jehovových. Došli jsme k závěru, že dospělí mohou odmítnout, aby jim byla podána transfúze. Rodič – svědek nemůže zakázat, aby dítě dostalo transfúzi, ačkoli se o to často snaží. Zájem o zachování zdraví dítěte má tady jednoznačně přednost.

Ve druhé části jsme se pak zabývali postupy státu, jimiž podporuje svobodu myšlení a svobodné rozhodování (autonomii vůle). Dále jsme se zaměřili na přímo státem vytyčené hranice výkonu náboženské svobody.

Doslov:

Na webových stránkách Strážná věž⁵³ jistý anonym položil následující otázku: „Jakto, že ve vyspělých zemích nejsou legislativně chráněni lidé s nižším vzděláním před vlivem sekt jako jsou Jehovisté?“ Tato otázka mě zaujala, přestože bych ji ráda přeformulovala do korektního znění: „Jak to, že ve vyspělých zemích nejsou legislativně chráněni lidé před vlivem společností se sektářskými rysy jako jsou svědkové Jehovovi?“ Ve své práci jsem se pokusila dokázat, že to přece jen není tak, že by před takovým vlivem nebyli chráněni vůbec. Podle mého názoru legislativní ochranu před vlivem sekt lidé mohou nalézt, ale státní moc má zkrátka v tomto ohledu své limity. Stát nesmí zasáhnout příliš do náboženské svobody jednotlivce, mohl by to udělat jen, pokud by tak chránil vyšší zájem (např. zájem dítěte). Stát si sám vytyčil hranice lidských práv, které by neměl překročit.

Mohl by dělat víc, aby „chránil před vlivem sekt“? Jistě jsou svědkové Jehovovi v některých zemích zakázáni (např. Dominikánská republika, Austrálie, Nový Zéland),

ale nepovažuji toto řešení za ideální. Naopak si myslím, že by se spíše stát měl zasadit o prevenci varující před možnostmi vlivu sektářských společností obecně, Svědkové Jehovovi zdaleka nejsou jediná náboženská skupina se sektářskými znaky. Osobně bych navrhovala zařadit do osnov Základů společenských věd nebo Občanské výchovy na základní škole výuku o možných manipulačních technikách (např. spánková deprivace zájemce o členství, „obklopení láskou“, plné zaměstnání, extatické stavy, mnoho nových zážitků, důraz na rychlé rozhodnutí, protože „čas se krátí“), které mohou používat různá uskupení (nejen ta náboženská, ale také třeba skupiny propagující určitou ideologii). Aniž by jmenovali učitelé jakékoli uskupení, mohli by děti upozornit na praktiky, které když člověk zná, může se svobodněji rozhodovat, zda vstoupí či nevstoupí do daného uskupení. Taková změna by mohla být k prospěchu nejen potencionálních zájemců o členství, ale také samotné skupiny, která by musela svojí nauku vytříbit tak, aby bez využití jakékoli manipulace obstála a tedy stala by se respektovanou i ve společnosti mimo toto uskupení.

Seznam použité literatury

- ⤴ *Hledání křesťanské svobody*, Franz Raymond, Kernberg Publishing s.r.o. , 2007
- ⤴ *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*, Vojtíšek Zdeněk, Portál, 2005
- ⤴ *Netradiční náboženství u nás*, Vojtíšek Zdeněk, Gaudeamus, 1999
- ⤴ *Nová náboženská hnutí a jak jim porozumět*, Vojtíšek Zdeněk, Alfa Publishing, 2007
- ⤴ *Kdo jsou svědkové Jehovovi?*, Dr. Rumble, M.S.C., Triality o.p.s, 80-902786-7-1
- ⤴ *Právní postavení menšin*, Harald Christian Scheu, Jakub Kříž, Kateřina Děkanovská, Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2013
- ⤴ *Výhrada svědomí jako součást svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání*, Madleňáková Lucia, Linde Praha a.s., 2010
- ⤴ *Náboženské výnimky*, Martinková Jana, Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2004
- ⤴ *Otázky mladých, praktické odpovědi 1. díl*, Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania, 1991
- ⤴ *Otázky mladých, praktické odpovědi 2. díl*, Watch Tower Bible and Tract Society, 2012
- ⤴ *Nebezpečná krev*, článek ve 100 plus 1 ze dne 13.9. 2005
- ⤴ *Jak může krev zachránit náš život?*, Watch Tower Bible and Tract Society, 1990
- ⤴ *Muž se srdcem na dlani*, rozhovor s kardiochirurgem K. Pirkem pro Pátek Lidových novin,
- ⤴ *Svědkové Jehovovi a vzdělání*, Watch Tower Bible and Tract Society, 1995
- ⤴ *Svědkové Jehovovi a škola*, Watch Tower Bible and Tract Society, 1991
- ⤴ *Transplantace a náboženství*, Koordinační středisko transplantací, (rok vydání neuveden)
- ⤴ *Odmítnutí léčby – svědkové Jehovovi*, MUDr. Tomáš Lajkep, PhDr. , *Pediatrica pre prax* č. 3/2006
- ⤴ *Probudte se., Dá se věřit médiím?*, Watch Tower Bible and Tract Society, Prosinec 2013
- ⤴ *Probudte se!, Jsou protesty řešením?*, Watch Tower Bible and Tract Society, červenec 2013
- ⤴ *Probudte se!, Komu můžete věřit?*, Watch Tower Bible and Tract Society, říjen 2010

- ✧ *Probudte se, Náboženství sjednocuje nebo rozděluje?*, Watch Tower Bible and Tract Society, leden 2011
- ✧ *Co Bible doopravdy říká?*, Watch Tower Bible and Tract Society, 2005
- ✧ *Až do poslední kapky*, Velechovský Petr a Vojtíšek Zdeněk, Dingir
- ✧ Dopis Ministerstvu kultury ČR za NSSJ, ze dne 30. srpna 2000
- ✧ *Strážná věž, Otázky čtenářů*, Watch Tower Bible and Tract Society, červen 1991
- ✧ *Naše služba království, Jsi připraven čelit situaci, která vyžaduje víru?*, Watch Tower Bible and Tract Society, listopad 1990
- ✧ *Čí volba a cí svědomí?*, Malý Michal, Dingir, 3/2005
- ✧ *Transfuze jako znásilnění*, rozhovor Tomáše Němečka s představiteli svědků Jehovových, MS 34/94
- ✧ *Lze zákonně uplatnit předem vyjádřené přání ohledně léčby*, Zdravotnictví a právo, 2/2000

Právní předpisy

- ✧ Listina základních práv a svobod, č. 2/1993 Sb.
- ✧ Transplantační zákon, zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů
- ✧ Zákon o zdravotních službách, zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a o podmínkách jejich poskytování
- ✧ Zákon o církvích a náboženských společnostech, zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů
- ✧ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

Webové stránky

- ✧ <http://www.krev.info> – stránky reformního hnutí v otázkách nauky o krvi v rámci NSSJ
- ✧ <http://www.straznavez.cz> – stránky disidentského hnutí v rámci NSSJ

- ✦ <http://www.straznavez.cz>– oficiální stránky svědků Jehovových
- ✦ <http://religioustolerance.org>
- ✦ <http://zdravi.e15.cz>